

Polgár András

A feltételes szabadságra bocsátás eljárásjogi kérdései és a jogintézmény fejlesztésének irányai

A bizonyítási teher és annak következményei

A feltételes szabadságra bocsátásra a főszabály szerint annak esedékessége előtt a büntetés-végrehajtási intézet tesz előterjesztést a bv. bírónál. Ha a bíróság az elítéltet nem bocsátotta feltételes szabadságra, úgy a későbbiekben már az elítélt és a védő is kezdeményezheti annak megadását. Fontos, hogy az intézeti előterjesztésnek részletesnek, minden lényeges kérdésre kiterjedőnek kell lennie; az inkább legyen részletes, terjedős, mint szűkszavú, tömör, általánosságokat tartalmazó sablonszöveg. Fontos lenne, hogy az intézet az előterjesztésben szereplő véleményéhez rövid indokolást is fűzzön. Különös jelentősége van ennek azokban az esetekben, ahol a kedvező intézeti magatartás ellenére az intézeti vélemény negatív. Ilyen esetben ugyanis az indokolás elmaradása ellentmondásossá és érthetlenné teszi az intézet előterjesztését, mely nehezíti a megalapozott bírói döntéshozatalt.

Álláspontom szerint a feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó alanyi jog hiányában, tekintettel a jogintézmény kivételes jellegére, továbbá arra, hogy alkalmazása esetén az az elítéltre kedvező, mert részben kiemeli, mentesíti őt az ítélet teljes végrehajtása alól, egyértelmű kell, hogy legyen: a feltételes szabadságra bocsátásra irányuló büntetés-végrehajtási bírói eljárásban a bizonyítási teher megfordul a büntetőeljárás szabályokhoz képest, és az elítélten van. Neki kell bizonyítania, hogy a feltételes szabadságra bocsátás törvényi feltételeit teljesítette, így a kedvezményre érdemes. A bizonyítási teherből következik, hogy az eljárás és a bizonyítási nehézségek kockázatait is neki kell viselnie. Ennek a következményei pedig az elítélt számára akár súlyosak is lehetnek.

Így például felmerül a kérdés, hogy a feltételes szabadságra bocsátásra irányuló bv. bírói eljárásban mind a kifogástalan magatartás, mind a törvénytisztelő életmód folytatására irányuló készség vizsgálatakor lehet-e az elítélt javára írni, ha önhibáján kívül az intézetben kevés a lehetőség arra, hogy érdemesüljön és bizonyítson? Ha egyszerűen azért nincs elég jutalma, mert nincs tanfolyam, amit elvégezhetne, mert az intézet az egyéb feladatai, leterheltsége miatt, a kapacitás és az anyagi lehetőségek hiányában ilyen nem indított? Milyen álláspontra kell jutni a kifogástalan magatartás és a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készség megítélésénél, ha az adott intézetben egyszerűen nincs elég munka, ha nincs elég bizonyítási lehetőség, mert az adott intézetben közhasznú tevékenységben való részvételre nem adnak lehetőséget? Ha nincs elég jutalma az elítéltnak, védekezése szerint azért, mert rövid tartamú a büntetése, és nem volt elég idő a beilleszkedésre és a kibontakozásra? Ha az intézet azért nem tud megalapozott véleményt

adni az előterjesztésben, mert az elítélt olyan rövid ideje van az intézetben, hogy nem lehetett őt kellően megismerni? Az elítélt terhére írható-e, ha azért nem tudták megismerni, mert többször is intézetet váltott, ha többször átszállították más intézetbe? Miként értékelendő, ha az elítélt olyannyira visszahúzódó és zárkózott, hogy emiatt nem ismerhették őt meg?

A fentiek szempontjából, álláspontom szerint, eleve hátrányban lehetnek azok az elítéltek, akik ún. megyei előzetesházakban töltik szabadságvesztés-büntetésüket. Az ilyen intézetek profilja ugyanis elsődlegesen az előzetes letartóztatás végrehajtása, az ezzel összefüggő feladatok ellátása (számos előállítás megszervezése, nyomozhatóasági kihallgatások és védői konzultációk biztosítása, a hatóságokkal való kapcsolattartás lehetővé tétele stb.). Az ilyen intézetekben magas a fogvatartotti fluktuáció, rendkívül gyorsan cserélődik a fogvatartotti állomány, jelentős a befogadások és szabadítások száma, gyakori a zárkarendezés. Ilyen körülmények között nincs elég idő, mód, kapacitás és ok sem a szabadításra való felkészítésre, hiszen nem ez az intézet fő profilja. Az ilyen intézetekben a szabadságvesztést töltők szempontjai mindenféle ártó szándék nélkül háttérbe szorulhatnak. Emiatt nincs elég munka, nincs bv. szerv által fenntartott gazdasági egység, társaság a munkáltatásra (a munkáltatás kimerülhet az intézet rendjének, karbantartásának biztosításában, az alpműködés elősegítésében, pl. konyhai, körlettakarítói, udvargondozói, könyvtárosi stb. munkák). A nevelői állománynak pedig nem lesz elég ideje és módja a fogvatartottak megismerésére, kapacitásuk jelentős részét leköti a folyamatosan cserélődő fogvatartotti réteg befogadásával együtt járó kapcsolatfelvétel, tájékoztatás, adminisztráció és az egyéb ügyek miatt velük való foglalkozás.

További kérdés, hogy mi a helyes álláspont akkor, ha az elítélt a büntetését, annak nagy részét, vagy egészét speciális körülmények között, egyszemélyes elhelyezésben a különleges biztonságú körleten töltötte le? Ilyen ingerszegény körleten hogyan lehet az elítéltet megismerni és róla megalapozott nevelői, osztályvezetői, parancsnoki véleményt adni? Visszaengedhető-e a társadalomba, akit a büntetés-végrehajtás nem tart arra alkalmasnak, hogy normál körletre helyezze? Ha az elítélt a fegyintézetben sem élt közösségben, mert szinte teljesen izolálták?

Sajátos kérdésként merül fel, hogy lehet-e az elítélt terhére értékelni és a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készség hiányaként figyelembe venni, ha káros szenvedélye, hajlama van, illetve a veszélyes hajlamai kezelésére biztosított önkéntes alapú bv. szolgáltatásokat nem veszi igénybe (pl. gyógyító-nevelő csoport, a szexuális bűnözők kezelése, szenvedélybetegségek enyhítésére irányuló kurzusok, személyiségfejlesztő tanfolyamok stb.).

Megítélésem szerint a fenti kérdések nem jelentéktelen felvetések. Meggyőződésem szerint ugyanis a feltételes szabadságra bocsátás körében, a büntetés-végrehajtási bírói eljárásban nem alkalmazható az általában mögöttes szabály, a büntetőeljárás törvénynek (Be.) 4. § (1)-(2) bekezdésében foglalt alapelv, miszerint a vád bizonyítása a vádlót terheli, illetve a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére. Ennek az elvnek az alkalmazása ugyanis ellentétes lenne a feltételes szabadságra bocsátás jogintézmény jellegével és céljával.

A feltételes szabadságra bocsátás vizsgálatánál eleve nem beszélhetünk sem vádról, sem kvázi vádról, vagyis a vád jellegéhez hasonló, azon alapuló eljárásról. Itt ugyanis az eljárás alapja a bv. intézet előterjesztése (vagy a védő, illetve az elítélt indítványa), és nem a vádhatóság által előterjesztett és a terhelt ellen irányuló vád. Az intézeti előterjesztésre a bv. ügyész indítványt, észrevételt tehet, ez sem tekinthető azonban a váddal fogalmilag egy tekintet alá eső kezdeményezésnek. Miután a vád csak a terhelt terhére irányulhat, a bv. ügyészek a feltételes szabadsággal kapcsolatos bírói eljárásban tett indítványa, észrevétele kétirányú, az elítélre kedvező és ellene irányuló is lehet, azonban utóbbi esetben sem az ügyészség az eljárás kezdeményezője. De mivel a feltételes szabadsággal kapcsolatos eljárás a jellege szerint nem az elítélt ellen folyik, hanem az elítélt javára szóló kedvezmény megadásáról, vagy annak megtagadásáról szól, így a fenti elv alkalmazása fogalmilag is kizárt. Ennek alapján nem az ügyészség mint vádhatóság köteles bizonyítani, hogy az elítélt nem alkalmas rá, ezért nem bocsátható feltételes szabadságra, de nem is a bv. intézet feladata ennek bizonyítása. Így sem az ügyészség, sem az intézet terhelt bizonyíték szolgáltatására nem köteles, sőt az intézet csak előterjesztő, de eljárásjogi értelemben nem is részese az eljárásnak, a döntés ellen jogorvoslati jog sem illeti meg. Az ügyészség a büntetés-végrehajtási eljárásban félnek tekintendő, a döntés ellen jogorvoslati joga is van, azonban a feltételes szabadságra bocsátásra irányuló eljárásban nem gyakorol klasszikus vádlói funkciókat. Az eljárás további szereplője a bíróság, mely az ügyet eldönti, ennek során a bíróság függetlenségének, pártatlanságának, az eljárási feladatok megoszlása elvének és a tisztességes eljáráshoz fűződő jognak megfelelően pedig értelemszerűen nem dolga egyik álláspont támogatása sem. Nem feladata, sőt számára tiltott, hogy egyik vagy másik álláspont mellett kiállva folytassa le az eljárást, megsértve ezzel a pártatlanság elvét, és igyekezzen igazolni, hogy az elítélt alkalmas, vagy alkalmatlan a kedvezményre. A bíróságnak mindössze arra terjed ki a hatásköre, hogy minden lényeges körülmény számbavételével, pártatlanul, valamennyi eljárásban szereplő fél tisztességes eljáráshoz fűződő jogát biztosítva döntse el, hogy az elítélt feltételes szabadságra bocsátható-e vagy sem. Tehát kötelessége, hogy megalapozott döntést hozzon, és tegyen eleget az indokolási kötelezettségének, de semmilyen prekonceptió támogatása, igazolása nem feladata, a bizonyítékok szolgáltatása nem a bíróságot terheli.

A bizonyítási teher valamelyik eljárásban részt vevő félre telepítése nélkül viszont az eljárás értelmetlen, partatlan lenne. A fentiekből következően a bizonyítási teher anélkül, hogy ezt a Bv. tvr. kifejezetten kimondaná, kizárásos alapon is az elítélten nyugszik. Neki kell hitelt érdemlően bizonyítania, hogy a feltételes szabadságra bocsátás feltételeit teljesítette. Igaz ez akkor is, ha a gyakorlatból tudható, hogy a feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó előterjesztést – abban a szakirányú bv. szervek véleményét, a kedvezményrel érintett ítéletet, a büntetésről szóló értesítőt stb. – a fegyintézet biztosítja, így a bizonyítási anyag egyik legjelentősebb részét éppen az intézet szolgáltatja. A bíróság pedig hivatalból intézkedik a további releváns okirati bizonyítékok beszerzése iránt, így beszerzi a bűnügyi nyilvántartás adatait, indokolt esetben további ítéleteket és egyéb iratokat.

Nem változtat a bizonyítási teher elvén az sem, hogy a bíróság főszabály szerint meghallgatást, és nem tárgyalást tart a feltételes szabadságra bocsátás kérdésében. A meghallgatáson pedig csak az elítélt meghallgatására és okirati bizonyításra kerülhet sor, további bizonyítás-felvételre (pl. tanúkihallgatásra, szakértő meghallgatására) nem. A meghallgatáson az elítéltek általában csak rövid nyilatkozatot tesznek. Vagyis a feltételes szabadságra bocsátás kialakult gyakorlata, rendje és az, hogy az eljárás adatainak szolgáltatásában az elítélt általában nem játszik aktív szerepet, semmit nem változtat azon, hogy a büntetés-végrehajtási bírói eljárásban – amennyiben annak tárgya a feltételes szabadságra bocsátás – a bizonyítási teher az elítélten van. Így ha az intézet által az előterjesztésben megfogalmazottakkal, illetve az eljárás során hivatalból, vagy ügyészi indítványra beszerzett adatokkal az elítélt nem ért egyet, azt vitatja, úgy neki kell ellenbizonyítania, azzal, hogy annak sikertelenségét is viseli.

Nem alkalmazható az elítélt javára „a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére” elv sem. Miután sem az ügyész, sem a bv. intézet nem köteles arra, hogy bizonyítsa: az elítélt a feltételes szabadságra bocsátásra alkalmas, vagy ellenkezőleg alkalmatlan, ebből következően a kedvező döntés meghozatalához szükséges adatok igazolása az elítélt kötelessége. Ha a bizonyítási kötelezettségének nem tesz eleget, úgy annak kockázatát viselni köteles, ami abban nyilvánul meg, hogy a bíróság nem bocsátja feltételes szabadságra. Mindebből következik, hogy ha a megfelelő adatok hiányában vagy az adatok ellentmondásossága miatt kétséges, hogy az elítélt feltételes szabadságra bocsátható-e vagy sem, ha ez egyértelműen és megalapozottan nem dönthető el, akkor a döntés csak elutasító lehet.¹

Mindennek a következményei az elítélt számára tehát súlyosak lehetnek, és az elv következetes alkalmazása egyértelmű válaszokat ad a fent megfogalmazott kérdésekre. Ha az elítélt azért nem tud elég jutalmat elérni, mert az intézetben a megfelelő munkafeltételek, képzések, közhasznú tevékenységek, közösségi munka, közösségi tevékenységek hiányában erre nem volt lehetősége, úgy annak terhét ő viseli. Ilyen helyzetben az intézet nem tud az elítélt számára kedvező és kellően megalapozott előterjesztést tenni, és az elítélt sem tudja a kedvezményre való alkalmasságát bizonyítani. A bizonyítási teher érvényesítése ekkor sem igazságtalan. Abból kell ugyanis kiindulni, hogy a főszabály az ítélet rendelkező részében foglalt büntetési nem végrehajtása, az ítéletben rögzített tartamban és fokozaton. Az ettől való eltérés csak kivételesen és kellően alátámasztott érvek alapján lehetséges. A másik, hogy az elítélt számára hosszabb idő áll rendelkezésre a bizonyításra. Ha az elítélt kellően tudatos, elkötelezett és aktív, úgy e kötelezettségének eleget tehet. Az elítéltnak eljárásjogi értelemben a bírói meghallgatáson kell bizonyítania a feltételes szabadságra való alkalmasságát. Konkrétan azonban a büntetése végrehajtásának teljes tartama alatt bizonyíthat, mely felhozható a bírói meghallgatáson is. Így ha az elítélt nem tud bizonyítani, úgy az őnhiba részéről mindíg fennáll. Megjegyezzük, ismerve a magyar büntetés-vég-

1 Ide tartozik az az eset is, ha az intézet előterjesztése sem egyértelmű, mert a nevelő, a bv. osztályvezető és az intézetparancsnok véleménye nem azonos a kedvezmény megadását illetően.

rehajtást, nem is túl életszerű annak feltételezése, hogy egy intézetben semmilyen lehetősége ne lenne az elítéltnak a jutalom-, illetve érdemszerzésre. Kétségtelen, hogy az egyes intézetekben eltérőek lehetnek erre a lehetőségek, azonban az elítélt észlelve, hogy számára az ideális, megfelelő jutalomszerzési formák, lehetőségek az adott intézetben nem adóttak, kérheti más intézetbe való áthelyezését. Annak sincs akadálya, hogy az elítélt konstruktívan javaslatokat, véleményt fogalmazzon meg, illetve maga kezdeményezze olyan tevékenységekben való részvétel biztosítását az intézet részéről, mely jutalmazásra is alapot ad. Persze naivitás lenne azt feltételezni, hogy megfelelő lehetőségek híján az elítéltek széles körben öntevékenyen kezdeményezik mindezt. Inkább az ellenkezője lehet életszerű, amikor az intézet által szervezett közhasznú, illetve közösségi programokban, munkában vagy egyéb olyan lehetőségekben, melyek jutalmazásra is alapot adhatnak, az elítélt nem vesz részt.

A fentiekből következik, hogy amennyiben a fegyház nem tud megalapozott előterjesztést tenni, mert az elítélt ehhez túl rövid időt töltött a fegyházban (pl. a rövid tartamú büntetése miatt), illetve az elítéltet a személyisége miatt kiismerni nem lehetett, vagy a büntetését az intézetben belül is izoláltan, a fogvatartotti közösségtől elkülönítetten töltötte, úgy annak következményeit is az elítélt viseli.² Nyilván nyomós oka van annak, ha egy elítélt a büntetését a fogvatartotti közösségtől teljesen elkülönítve, a különleges biztonságú körleten, vagy pl. amelyik intézetben van ilyen, úgy a HSR-körleten tölti. Ennek ugyanis olyan büntetés-végrehajtási szakmai okai lehetnek, melyek összefüggésbe hozhatók a feltételes szabadságra való alkalmasság kérdésével is. Ha az elítélt a büntetését ilyen körleten tölti, úgy – egyes, egészen kivételes esetektől eltekintve – megalapozottan feltehető, hogy feltételes szabadságra bocsátásra sem alkalmas. A rövid tartamú szabadságvesztések vonatkozásában pedig széles körben elterjedt álláspont, hogy amennyiben annak végrehajtását a bíróság nem függeszti fel, úgy általában annak teljes végrehajtása indokolt a büntetési célok eléréséhez.

A kedvezményre való érdemesség szempontjából az elítélttől elvárható a büntetés végrehajtása során tanúsított együttműködés, a neveléséhez, személyisége kedvező irányuló formálásához való aktív hozzájárulás, a pozitív hozzáállás. Ezért az elítélt terhére értékelhető az e körben megnyilvánuló passzivitás. Például ha az elítélt kellő ok nélkül utasítja vissza a felkínált lehetőségeket, ha az adottságok ellenére nem végez iskolai, illetve a képességei fejlesztésére irányuló tanulmányokat, a személyisége megváltoztatását célzó kurzusoktól, a közösségi programoktól távol marad, a bűncselekményével összefüggő mentális betegsége kezelésére vagy állapotának javítására irányuló törekvéseket (pl. tanfolyamokat, pszichológiai vagy orvosi kezelést) visszautasítja.

Összefoglalva: az ítéletben foglalt rendelkezéstől eltérni csak jogszabály erre vonatkozó eltérésre lehetőséget adó rendelkezése, felhatalmazása alapján van lehetőség, ha annak feltételei egyértelműen, bizonyítottan fennállnak. Bármilyen

2 Már csak azért is, mert az elítéltet jogorvoslati jog illeti meg elhelyezése miatt, pl. ha a különleges biztonságú körletre került.

bizonytalanság, kétség esetén az ítélet végrehajtását folytatni kell az ítéletben foglaltaknak megfelelően. Ezekben az esetekben a feltételes szabadságra bocsátásnak nincs helye.

Az új Büntetés-végrehajtási kódex és a feltételes szabadságra bocsátás

Az Országgyűlés 2013. december 17-én elfogadta az új büntetés-végrehajtási kódexet, teljes nevén a Büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényt, mely 2015. január 1-jén lép hatályba, és váltja fel a jelenleg hatályos 1979. évi 11. törvényerejű rendeletet (Bv. tvr.).³ A büntetés-végrehajtást átfogóan szabályozó törvénykönyv elfogadása hosszú kodifikációs előkészítő tevékenységet zárt le.⁴ Az új kódex a következetesség, a szigor és a társadalomba való visszatérésre hatékonyabban felkészítő büntetés-végrehajtás jegyében született.⁵

A kódextervezet egyik újdonsága volt a reintegrációs őrizet intézménye, melynek lényege szerint bizonyos feltételek mellett a büntetése végéig az elítélt az otthonában tölthette volna le. Az erre vonatkozó szabályok végül nem lettek a törvény részei. Amennyiben a jogintézményt később bevezetik, úgy az kezelhetné azt a problémát, mely abból adódhat, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek zárt világhoz, annak merev formalizmusához szokott, az egyéni kezdeményezéseket, a kreativitást kevésbé toleráló rendszerében, a totális intézmény szférájában jól eligazodó elítélt hirtelen a kinti nyitott világban találja magát, megfelelő segítség, eligazodási pontok és kontroll, illetve felügyelet nélkül.⁶ Eddig ezt a paradox helyzetet egyes vélemények szerint a szabadulásra felkészítő kurzusok, a nyitottabb

3 „A 438 paragrafusból álló, 192 oldalas törvénykönyv 2015. január 1-jén lép hatályba az átfogó igazságügyi reform részeként. Ezzel először szabályozza törvény Magyarországon a modern büntetés-végrehajtást, a kódex ugyanis egy 1979-ben elfogadott, azóta számtalanszor módosított törvényerejű rendeletet vált fel.” Forrás: Önellátó börtönök, egyéniesítés, reintegrációs programok. Az Országgyűlés elfogadta az új büntetés-végrehajtási kódexet. – <http://www.jogiforum.hu/hirek/30947>

4 Ld. Gáva Krisztián: Az új büntetés-végrehajtási törvény kodifikációs folyamata. Börtönügyi Szemle, 2013. 4. szám. 9-13. o.

5 Ugyanakkor számos bírálatot, kritikát is kapott, különösen jogvédő szervezetek részéről. A feltételes szabadságra bocsátás intézményével kapcsolatosan a Helsinkai Bizottság álláspontját emelem ki. Témánk szempontjából komoly, valós alapjogsérelemre lehetőséget adó hibát a Bizottság nem észlelt, ilyen jellegű kritikái észrevételt nem tett. Mindössze azt sérelmezte a kódextervezettel kapcsolatosan, hogy az 59. §-ban előírja, hogy „a feltételes szabadságra bocsátásra először a bv. intézet tesz előterjesztést. Ha nem rendeli el a bv. bíró, akkor azt később az elítélt és a védő is kezdeményezheti. A »később« fogalmát azonban a szabály nem definiálja.” Ezzel olyan bírálatot fogalmazott meg, melynek sem elvi, sem gyakorlati jelentősége nincs. Az elítélt számára ez a szabályozás sérelmet nem eredményez, kedvezőtlen döntést követően az elítélt és a védő gyakorlatilag a büntetés kitöltéséig bármikor kezdeményezheti az újabb eljárást. Meggyőződésem szerint így a Bizottság figyelemre érdemes, komoly megfontolás alapját képező kritikái észrevételt a feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezésekkel kapcsolatban nem tett. Forrás: A Magyar Helsinkai Bizottság véleménye a büntetések, az intézkedések, az egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló törvénytervezetről. 2013. szeptember 27. – http://helsink.hu/wp-content/uploads/Bv_kodex_MHB_velemeny_2013_09_27.pdf

6 A jogintézmény-tervezet emlékeztet az elektronikai nyomkövető eszközzel végrehajtott házi őrizet, melynek alkalmazásával összefüggésben eddig nagyrészt kedvező tapasztalatok vannak.

rezsimek, az enyhébb végrehajtási szabályok (EVSZ) alkalmazása, az eltávazások engedélyezése és a párfogó felügyelet elrendelése sem tudta kellően ellensúlyozni. A reintegrációs őrizet viszont éppen ezen az ellentmondásos és összetett helyzeten javíthatna az első büntényes, nem kirívóan súlyos bűncselekmény miatt elítéltek esetében, vagyis pont annál a körnél, ahol a legnagyobb remény mutatkozik az eredményes reszocializációra. Mindezt költséghatékonyan tenné oly módon, hogy intézményével egy új és pozitív ösztönző kerülne a büntetés-végrehajtás rendszerébe, mely tovább javíthatná az együttműködési hajlandóságot, miközben az intézetek zsúfoltságát is csökkentené. Ugyanakkor fontos lenne, hogy a jogintézmény nem válhatna a spórolás és a zsúfoltság csökkentésének eszközévé, illetve nem lenne alkalmazható ezen célból. A költségcsökkentés és a zsúfoltság enyhítése mindössze pozitív hozadéka lehetne az intézménynek, de nem a célja. Kiemelten fontos, hogy kifogástalan magatartást és a reszocializáció iránt komoly készséget tanúsító elítéltek esetében lehetne csak alkalmazni. E körben a javaslat megszorításokat tartalmazott, bár az öt éves büntetési felső határ eltúlzott volt, figyelemmel a bünteteskiszabási gyakorlatra, az öt éves, vagy azt megközelítő tartamú büntetés a hazai gyakorlatban szigorúnak minősül. Ilyen büntetésben olyan személyek részesülnek, akiknél ez a fajta kedvezmény eltúlzott lehetne. Kritikai megközelítésből felvethető ugyanakkor a kérdés, hogy mi értelme van egy otthon végrehajtott szabadságvesztésnek, van-e annak visszatartó ereje? Nem vezet-e a büntetőjog végső eszközének szánt szabadságvesztés-büntetés komolyságának, súlyának, visszatartó erejének lerontásához, ha annak egy részét az elítélt otthonában hajthatnák végre? Az sem mellékes szempont, hogy az elítéltek közti jövedelmi- vagyoni különbségek, eltérő lakáskörülmények alapján indokolatlan eltérés jöhetne létre a végrehajtás körülményeiben is. Mindezek alapján kérdés, hogy megérett-e a magyar társadalom az ilyen speciális végrehajtású szabadságvesztésre. A tárgyi feltételek hiánya mellett talán részben ennek is köszönhető, hogy a javaslat erre vonatkozó rendelkezései nem kerültek be az elfogadott jogszabályba.

A feltételes szabadságra bocsátásra irányuló eljárás szempontjából is lényeges változás a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer életbe léptetése, illetve a Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet (KKMI) felállítására. Ez az intézet végzi majd az elítéltek reintegrációval összefüggő vizsgálatát a hosszabb időre ítéltknél az elítélt fegyintézetbe történő befogadását követően, illetve a feltételes szabadságra bocsátásra irányuló büntetés-végrehajtási bírói eljárást megelőzően. Utóbbi eljárás lényege szerint az elítéltet a feltételes szabadságra bocsátás esedékessége előtt záró kockázatelemzési vizsgálatnak kell alávetni, melynek tartama húsz napig terjedhet, mely indokolt esetben tíz nappal meghosszabbítható. A vizsgálat alapján készült záró kockázatértékelési jelentésben rögzíteni kell az elítélt szabadulásakor mért visszaesési kockázatát, ezzel jobban előkészítve és megalapozottabbá téve a kedvezményről szóló bírói döntést. Egyes esetekben a záró kockázatelemzés és értékelés elvégzése mellőzhető, például abban az esetben, ha a fogva tartó intézet azt nem javasolja. Még nem látható, hogy az egyébként kifejezetten költséges új intézet és az általa alkalmazott módszer mennyire lesz eredményes, de remélhetően releváns információk szolgáltatásával segíti majd a

bíróságot döntése meghozatalában, és ezen keresztül hozzájárul a visszaesések számának érezhető csökkenéséhez.

Sajátos újítása a törvénynek, hogy a feltételes szabadságra bocsátást kimondó bv. bírói határozat ellen bejelentett ügyészi fellebbezésnek a végrehajtásra halasztó hatálya van. Ezzel elkerülhető az a súlyos helyzet, hogy a bíróság által nem jogerősen kedvezményben részesített, és erre tekintettel az intézet által szabadított elítéltnak utóbb a büntetése folytatására vissza kell vonulnia a törvényszék megváltoztató végzése miatt.

A feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos meghallgatás szakszerűbb előkészítését szolgálja az a rendelkezés, miszerint a bv. intézetnek legalább három hónappal a kedvezmény esedékessége előtt előterjesztést kell tennie a bíróságnál.

A jogintézmény javításának lehetséges módjai

A feltételes szabadságra bocsátás jogintézményét az új Btk. az elítéltekre nagyrészt kedvezőbb szabályok alkalmazásával továbbra is fenntartja, a módosított Bv. tvr. pedig a korábbi feltételes szabadságra bocsátás feltételrendszerét – mint a jogszabályban, illetve az ítéletben meghatározott tartam kitöltése, kifogástalan magatartás, törvénytisztelő életmódra vonatkozó készség, és az ebből levonható következtetés, miszerint a büntetés célja annak további végrehajtása nélkül is elérhető – szabályait rendeli alkalmazni a továbbiakban is. Szakmai körökben vita tárgya volt, hogy szükséges-e szigorítani a feltételes szabadságra bocsátás feltételeit, illetve szükséges-e azt jobban cizellálni. Tóth Mihály büntetőjogász-profeszor szerint indokolt lehet szigorítani a szabályokon, mert fennáll annak gyanúja, hogy túl sok az automatizmus, álláspontja szerint részletesebb vizsgálatra lenne szükség a megalapozott döntés meghozatalához.⁷

Megítélésem szerint az 1978. évi IV. törvény feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos szabályainak a minimálisan kitöltendő tartamra vonatkozó előírásai megalapozottabbak, és szakmailag meggyőzőbbek voltak, mint a hatályos 2012. évi C. törvény előírásai. Míg a régi Btk. a szabadságvesztés végrehajtási fokozatához igazította a feltétlenül kitöltendő tartamot, addig az új Btk. az elkövető személyéhez köti azt. Ezzel pedig, álláspontom szerint, túlzott kedvezményben részesíti az elítéltek jelentős részét, konkrétan a visszaesőnek nem minősülő bűnismételőket, akik között szép számmal vannak visszaesőnek nem minősülő, többszörös bűnismétlők is. Olyan személyek, akik visszatérően követtek el szándékos bűncselekményeket, azonban a Btk. alkalmazásában nem minősülnek visszaesőnek.⁸ Nem tartom megalapozottnak az új Btk. azon rendelkezését sem, mely sze-

7 Dr. Tóth Mihály személyes közlése.

8 Gyakran találkozhatunk olyan elítéltekkel, akiket nem visszaesőként ítélték el, azonban a bűnügyi nyilvántartás hosszú oldalakon keresztül tartalmaz adatot az elítéléseikre. Nem ritkán arról van szó, hogy korábban a javító-nevelő és alternatív szankciók széles körben való alkalmazása kizárta a visszaesői minőség megállapítását, amikor végül végrehajtható szabadságvesztésre ítélték. Mégis megállapítható, hogy az elítélt bűnözői életvitelt folytatott, és a társadalomra való veszélyessége fokozott, annak ellenére is, hogy jogi értelemben nem visszaeső. Ezek az elítéltek viszont az új Btk. alapján 1/3-ad kedvezménnyel feltételes szabadságra bocsáthatók, melynek megalapozottsága erősen kifogásolható.

rint a többszörös visszaeső abban az esetben, ha a büntetését fegyház fokozaton kell végrehajtani, nem bocsátható feltételes szabadságra. Álláspontom szerint a többszörös visszaesők esetében a nem kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmény miatt kiszabott rövidebb tartamú szabadságvesztés esetén sem szabadna megadni a kedvezmény lehetőségét, mert az semmilyen sem szolgálja a büntetés célját és ezzel a társadalom érdekeit. Ha megnézzük, hogy a jogszabály a többszörös visszaesői minőség megállapítását milyen szigorú feltételek egyidejű fennállásához köti, úgy nem nehéz belátni, hogy olyan kirívóan aszociális, gátlástalanul bűnözői életvitelt folytató személyekről van szó, akik esetében éppen a többszörös visszaesői minőségük zárja ki annak esélyét, hogy a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készség fennállna, illetve, hogy a büntetés célja annak teljes végrehajtása nélkül is elérhető lenne. Álláspontom szerint a többszörös visszaesői minőség és a feltételes szabadságra bocsátás kedvezménye egyszerűen kizárja egymást, mert feltételrendszerük olyannyira ellentétes egymással.

Fentiek alapján megállapítható, hogy az új Btk. a kedvezményhez szükséges tartam szabályozásában indokolatlanul enyhébb a régi Btk.-nál, míg a többszörös visszaesők feltételes szabadságra bocsátásának szabályozásánál szigorúbb a régi Btk.-hoz képest, de nem olyan mértékben, ami szakmailag indokolt lenne.

Nem utolsó sorban felmerül a kérdés, hogy várható lenne-e eredmény attól, ha a bíróság rendszeresen elrendelné a pártfogó felügyelői vélemény beszerzését a kedvezményről való döntése előtt? Erre jelenleg is lehetőséget ad a jogszabály, ha a feltételes szabadságra bocsátás várható időpontjáig még legalább két hónap hátra van. Álláspontom szerint ennek a bizonyításnak az eredményessége kétséges. Megkérdőjelezhető, hogy a pártfogó felügyelő az intézeti előterjesztésben foglaltakhoz képest releváns körben többletinformációt adó véleményt tudna előterjeszteni. Ezért ettől az eljárástól eredmény általában nem várható, ismereteim szerint nincs is különösebb gyakorlata.

További kérdés, hogy várható-e eredmény pszichológusi, vagy elmeorvosi szakvélemények beszerzésétől? Milyen elítéltek esetében lenne indokolt ilyen irányú bizonyítást felvenni? A szakmai közvéleményben is léteznek olyan álláspontok, melyek szerint a feltételes szabadságra bocsátás keretében széleskörű bizonyításvételt kellene lefolytatni, igazságügyi pszichológiai, adott esetben pedig pszichiátriai szakvéleményt kellene beszerezni annak megítélésére, hogy fennáll-e a bűnisméltés veszélye, illetve a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készség.

Megítélésem szerint ezek az álláspontok erősen megkérdőjelezhetőek. Mindenekelőtt azt kell nyomatékosan hangsúlyozni, hogy a törvénytisztelő életmód folytatására vonatkozó készségnek a megítélése jogi értékelés, mérlegelés kérdése, vagyis bírósági hatáskör, és nem szakkérdés. Ennek mérlegelése keretében ugyanis tényeket – mint az elítélt intézetbeli életvezetését, beilleszkedését, együttműködését, vagy annak hiányát, magatartását és a bűncselekményét, előéletét, jövőbeni terveire vonatkozó nyilatkozatait, azok realitását, azok elérése végett folytatott tevékenységét, eredményeit – kell összevetni a jogszabályok rendelkezéseivel, és azt kell eldönteni, hogy a jogi előírásoknak ezek a tények megfelelnek-e.

Ennek a döntésnek a mérlegelését és a felelősségét nem lehet jogszerűen áttelepíteni sem pszichológus sem pszichiáter szakértőre. Az igazságügyi szakértő a vissza-

esés megítélését egy-egy ténybeli szempont vizsgálatával, tények megállapításával tudja elősegíteni, de a készség fennállását megítélni, azt a bíróság helyett eldönteni nincs kompetenciája. Arról nyilatkozhat, hogy az elítélt szenved-e valamilyen személyiségzavarban vagy mentális betegségben, és a személyiségzavar, illetve a betegség mennyire hat ki az életvezetésre és az önkontrollra. Ezen túlmenően azonban a szakvéleménynek az értékelése és a további szempontokkal való összevetése, illetve a jogszabályok adott esetre való értelmezése egyértelműen bírói hatáskör.

Igy az igazságügyi szakértőnek az eljárásba való esetleges bevonása kizárólag arra irányulhat, hogy a szakértő tisztázza, hogy az elítélt milyen betegségben szenved, illetve milyen személyiségzavar állapítható meg nála, és az mennyire hat ki a személyiségére, életvezetési képességeire és az önkontrolljára. A szakértő azonban nem nyilatkozatható a bűnismétlés, illetve a törvénytisztelő életmódra vonatkozó készség fennállására vonatkozóan, annak megítéléséhez ugyanis a szakértő csak egy támpontot ad a véleményével, de azt el nem döntheti.

Szakértőnek az eljárásba való bevonására jelenleg is lehetőség van, azt ugyanis a jogszabály nem zárja ki, amennyiben a bíróság tárgyalásra tűzi ki az ügyet, és ennek keretében bizonyítást vesz fel. Ennek azonban nincs gyakorlata, a feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos eljárások lefolytatására a kedvezmény időpontja előtti rövid idővel meghallgatás alapján kerül sor, részletes bizonyításfelvétel általában nem indokolt, meghallgatáson nem is lehetséges. Szakértői bizonyításfelvételre általában nincsen mód, csak esetileg, rendkívül indokolt esetben képzelhető el a jelenlegi rendszerben ilyen irányú bizonyítás, mely a büntetés-végrehajtási szervezet, a büntetés-végrehajtási bíró és az igazságügyi szakértő szoros együttműködését, rövid határidők pontos betartását feltételezi. A szakértőnek az eljárásba való bevonására csak speciális esetben kerülhet sor, azzal, hogy a bizonyítás felvételére már a büntetés-végrehajtási szervezetnek célszerű javaslatot tennie az előterjesztésben. Ilyenkor kellő időben kell az előterjesztést elkészíteni, a bv. bírónak is haladéktalanul intézkednie kell a szakértő-kirendelés tárgyában a tárgyalás előkészítésekor, illetve feszes eljárásvezetés szükséges az ésszerű időben való megalapozott döntéshozatal eléréséhez, biztosítva, hogy a kedvezményes szabadulás várható időpontjára az érdemi döntés megszülethessen. Alapvetően a hosszú időre ítélték esetében lehet az ilyen irányú bizonyításfelvétel indokolt, feltéve, ha az elítélt bűncselekménye és személyisége ennek szükségességét felveti. Különösen a szexuális, illetve a sadista motivációjú, illetve a motiválatlan, bizarr, különösen erőszakos bűncselekmények miatt elítéltek esetében lehet szükséges a szakértőnek az eljárásba való bevonása. A jelenlegi eljárási rendben és feltételek mellett való széleskörű alkalmazására nincs lehetőség, annak sem a tárgyi, személyi, időbeli és pénzügyi feltételei nem adottak, de erre egyébként általános jelleggel nincs is szükség, szakmailag nem indokolt.⁹

9 Az új bv. kódex a Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet felállításával, illetve a feltételes szabadságra bocsátást megelőző záró kockázatelemzésre és értékelésre vonatkozó szabályainak bevezetésével reményeink szerint feleslegessé teszi majd az ilyen irányú bv. bírói bizonyítás felvételét. Szakemberek bevonásával készült, húsz-harminc napig tartó kivizsgálás és megfigyelés alapján adott kockázatértékelési jelentés ugyanis megalapozottabb véleményt adhat a kérdés megítéléséhez, mint

Megfontolandó ugyanakkor a feltételes szabadságra bocsátás szabályainak olyan irányú szigorítása, mely a többszörös visszaesőket eleve kizárná a kedvezményből. Meg kell fontolni, hogy a különös visszaesők feltételes szabadságra bocsátásának jogszabályi lehetővé tétele mennyire indokolt, nem ellentétes-e a büntetés általános céljával, a társadalom védelmével. Álláspontom szerint egyes esetekben a különös visszaesőket is általános jelleggel indokolt lenne kizárni a kedvezményből. Különösen egyes bűncselekmény-típusok esetében: a személy elleni erőszakos bűncselekmények, ezeken belül is elsősorban az élet elleni, illetve a szexuális bűncselekmények esetében, ahol a bűncselekmény tárgyi súlya és az elkövető fokozott társadalomra veszélyessége fennáll, ezért a kedvezményből való általános kizárásuk indokolt lehet.

A visszaeső feltételes szabadságra bocsátásának lehetőségét célszerű fenntartani, azzal, hogy a visszaeső, illetve a visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő elítélt esetében fokozott gonddal kell vizsgálni a kedvezményre való alkalmasságot. Továbbra is fenn kell tartani, hogy a feltételes szabadságra bocsátott visszaeső pártfogó felügyelet alatt áll, célszerű valamennyi bűnismétlőt pártfogó felügyelet alá helyezni, feltéve, hogy szándékos bűncselekmény miatt ítélték el.

A feltételes szabadságra bocsátás elbírálásával kapcsolatos eljárásokban pedig következetesen érvényesíteni kell a megfordított bizonyítási teher elvét. Érvényre kell juttatni, hogy a kedvezmény megadása teljesítményalapú, a kedvezményre nincs alanyi jog, megadása pedig kivételes eltérés az ítéletben foglaltakhoz képest.

Ettől remélhető, hogy a feltételes szabadságra bocsátás intézménye a célját eléri, a maga sajátos módján szolgálja a társadalmat azzal, hogy az elítéltet visszatartja a bűncselekmény elkövetésétől.

Felhasznált irodalom

- Babus Endre: Keményedő bal? Készülő büntető kódex. HVG, 2013. december 7.
- Babus Endre: Vad és engedékeny törvény készül a büntető népeink. Vitatott büntető kódex tervezet. HVG ONLINE, 2013. 09. 23.
- Gáva Krisztián: Az új büntetés-végrehajtási törvény kodifikációs folyamata. Büntönügyi Szemle, 2013. 4. szám. 9-13. o.
- A Magyar Helsinki Bizottság véleménye a büntetések, az intézkedések, az egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló törvénytervezetről. – http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Bv_kodex_MHB_velemeney_2013_09_27.pdf
- Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Korona Kiadó, Budapest, 2001.
- Önellátó büntönök, egyéniesítés, reintegrációs programok. Az Országgyűlés elfogadta az új büntetés-végrehajtási kódexet. – <http://www.jogiforum.hu/hirek/30947>
- Schmehl János: Az új szabályozás főbb szakmai elemei és üzenetei. Büntönügyi Szemle, 2013. 4. szám, 18-21. o.
- Varga Valéria: Gazdasági kihívások az új bv. kódex vonatkozásában. Büntönügyi Szemle, 2013. 4. szám, 22-27. o.
- <http://www.kormany.hu/hu/kozigazgatasi-es-igazsaguyi-miniszterium/hirek/a-kormany-tarsadalmi-egyeztetesre-bocsajtotta-az-uj-buntetes-vegrehajitasi-kodexet>

egy bírósági eljárásban készült, egyszeri elbeszélgetésen alapuló pszichológiai vagy pszichiátriai szakvélemény.